

jejich vliv na progresivní rozvoj společnosti. Musí současně odmítnout nárok kteréhokoliv z nich na státní preference či dokonce na státní oficialitu. Moderní stát, kapitalistický jako socialistický, nemůže být beztržně státem jednoho světového názoru. To jsou ostatně myšlenky, které znovu nalezneme v Leninově rozlišení vztahu státu a strany k náboženství. Pro socialistický stát je náboženské přesvědčení [a náboženská organizace] politickou záležitostí v míře ústavy, tj. stát musí kteréhokoliv přesvědčení, náboženské jako marxistické, srovnávat s právy všech ostatních zájmových skupin. Jestliže by určité marxistické přesvědčení zasahovalo do práv a svobod ostatních členů socialistické společnosti a jejich ústav, muselo by být vykázano do mezí socialistické ústavy právě tak, jako kteréhokoliv jiné přesvědčení či hnutí této společnosti, křesťanské nevyjímaje.

Na druhé straně to předpokládá, že každé aktivní hnutí zaujme vyhraněný poměr k socialismu: takový poměr, který by byl pro toto hnutí také světonázorově relevantní, jehož „ano“ či „ne“ by nebylo motivováno autokratickým mocenským zájmem. Pro marxisty a komunisty je takové světonázorové zakotvení naprosto organické. To nelze tak jednoznačně říci o současném křesťanství, zvláště katolickém. Dovedu pochopit komplikovanost důvodů, které církve od toho vzdalovaly; nepřehlídím, že se v řadách církvi, včetně katolické, také usílí rozvíjet; článek pražského biskupa dr. Františka Tomáška ve 4. čísle LL o tom vydává určité svědectví. Zároveň však — i v jeho projevu — nelze nevidět, že je dosud příliš abstraktní: *socialismus chápe jako „trvalé a záměrné úsilí o naplnění každého spravedlivého přání každého člověka a o vyloučení jakéhokoliv zla, které jemu může uškodit“*. V této podobě je to obecně etický ideál, ne však ještě principiální teologické stanovisko. Jaký zajímavější a závažnější úkol by katolická a křesťanská teologie vůbec mohla mít v socialistickém Československu?

Zde a nyní půjde především o to, že rehabilitace, která platí podle odpovědného stanoviska komunistické strany pro všechny, kteří byli postiženi deformacemi, se právě tak vztahuje na věřící, kněze, mnichy, jeptišky.

Stejně tak nesporné je právo křesťanů na občanské svobody, zaručené socialistickou ústavou: rozvíjet se podle vnitřních potřeb, které odpovídají normám křesťanského života — s vědomím mezí, které jsou dány zájmy těch našich občanů, kteří náboženské přesvědčení nesdílejí. Zde vidím naproste nezbytné likvidovat tzv. církevní dozor, počínaje praxí příslušného odboru na ministerstvu kultury a v ministerstvu vnitra. Jejich „politika“ byla průhledným taktizováním s jedinou koncepcí: pomalé, ale důsledné likvidace křesťanství — zcela v rozporu se zájmem přibližně 30% našich obyvatel, kteří se k některému z náboženských přesvědčení dnes hlásí.

A konečně to znamená zbavit marxistické přesvědčení ódia státní ideologie a učinit je tím, čím skutečně

je a může jako něco živého a rozvíjejícího se být: stranicou ideologií, přesvědčením komunistů, marxistů, přesvědčením stejně vášnivě zastávaným, jako své přesvědčení zastávají křesťané. Státní preference, mocenské prostředky, privilegia — to jsou pro stranickost tohoto přesvědčení mlynské kameny. Marxismus není pozitivní věda, lhotejná k tomu, zda její poznatky lidé uznávají či ne. Marxismus je světový názor, odkázaný na stoupence. Chce, aby byl přijat svobodně, z vnitřního, dobře uváženého rozhodnutí. Jakéhokoliv znásilňování s sebou nese důsledky znásilňování.

To vše je počátek procesu, který nebude rozhodně jednoduchý. Nemá-li to být ústup, nemůže jít o „ústupky“, ale o principiální řešení postavení církvi a věřících v socialistické společnosti. Je to požadavek, který se klade se stejnou vážností a naléhavostí na komunisty jako na křesťany. Na obě strany, protože obě strany mají dluhy.

LL č. 17, 20. června 1968

Jan Šimsa Aktuální z katechismu

Jsem protestant. A tedy mluvím za sebe. Pravá křesťanská řeč je vždy osobní. Křesťanství není uniformní. Zvláště u nás, kde je tolik církvi a vyznání, skoro každý křesťan jinak koná své bohoslužby, zpívá jiné písně, jinak rozumí své víře. Toto bohatství křesťanství je jeho vnitřní silou. Základ toho vidím v mnohohlasičnosti Bible. „Rozpory“ v Bibli bývají podnětem k pochybnostem, ke kritice až i k odmítnutí, zvláště od lidí, kteří mají rádi všechno přehledné. V rozpornosti Bible, v rozhovoru jejich postav, svědků a pisatelů je však záruka živosti. Mladý písmák z Vysočiny tuhle řekl, že rozpory v Písmu jsou darem Božím, který nás vede k přemýšlení a k samostatnému rozhodování.

Ale co je z křesťanství aktuální pro všechny? Jedna mladší žena — měla právě před svatbou — z venkovského farního sboru, kde působím, se podivila až podělala nad uveřejňovanými zprávami o křivdách, o tlučení a mučení při výslechu, o inscenování procesů a o falešných svědectvích. „Jak je to možné?“ Zeptal jsem se jí, zda neslyšela o tom, že člověk je hříšný. Přisvědčila, ale přiznala, že netušila, že se to týká všech těchhle věcí. Myslíla asi jen na osobní, individuální vinu. Hřích se však, podle křesťanského učení, týká všeho, všech oblastí lidského života. Hřích je pro všechny aktuální.

Co znamená učení o hříchu pro mne v situaci demokracie? Pokusím se osvětlit jediný bod a tím je poznání hříchu, jakýsi bod obratu, konec bezraděje. K poznání hříchu dochází v konfrontaci s něčím nebo

někým dobrým, v konfrontaci s Tím, kdo za člověkem přichází, aby ho zachránil. S Tím, kdo jedná jako člověk, jako člověk budoucnosti. Pak je člověk zaháněn, poznává své po tolikáté promarněné možnosti a příležitosti, svou lenost, zbabělost, pýchu a touhu druhými disponovat, jednat s nimi jako s věcmi. Poznává svou odpovědnost za to, že mlčel, když měl křičet, a mluvil tehdy, když měl mlčet. Nepomohl raněnému u cesty, odvrátil se od trpícího, tvářil se, že neví, co je za zdí se strážnými věžemi. „Bezmocně“ přihlížel nelidskosti. Báł se. Uhýbal. Přiložil polínko. — Ježíš Kristus však jednal jinak. Až do konce.

Křesťanská výpověď o hříchu případně modernímu člověku absurdní. Proč ale absurdnost „letí“? Proč je atraktivní? Není to proto — jak napsal jeden český dramatik — že odpovídá moderní skutečnosti, že je to vlastně „pustý realismus“? Proto se pronikavějším myslitelům a umělcům jeví jako základní téma člověk v pádu, člověk po pádu, frustrace ideálů, desiluze, zaklínání nicoty, odcizení, smutek k smrti. Proti tomu však stavím křesťanské pojetí poznání hříchu jako smutku k životu, jako vědomí solidarity s ostatními hříšníky, jako objevu spoluodpovědnosti za zlo a jako proražení cesty dál. V poznání hříchu jako odpovědnosti a spoluodpovědnosti vidím aktuální punkt katechismu, který může, má, ba musí pomoci všem, aby už nevěkli minulost jako břemeno do budoucnosti. Není to však jednorázový akt, člověk to musí dělat znovu a znovu.

Není to téma jen literární, je to téma i politické. Žádné zlo lidské, společenské, dějinné nemůže být bez lidské spolupráce. Zlo parazituje na lidské aktivitě, na lidském poznání, myšlení a jednání. Po druhé světové válce se vrátili v Německu z věznic, z koncentračních táborů, z hitlerovského PTP a ze zajetí vůdcové protestantské menšiny „Vyznávající církve“. Šešli se ve Stuttgartu, aby před Bohem a před celým světem vyznali svou vinu za to, co se stalo, svou vinu za celý německý národ. Vyznali ji právě ti, kdo stáli od počátku proti nacismu, odmítli norimberské protizidovské zákony a pokoušeli se aktivně zachránit, koho a co mohli. Vyhlásili den pokání na neděli po obsazení Československa, kdy se mělo v kostelích „slavně Pánu Bohu děkovat“ za vítězství. Stuttgartské vyznání viny nemůže dodnes těmto křesťanům částečně veřejnosti zapomenout. Samozřejmě, že neviděli vinu rovnostářsky, že ji viděli diferencovaně, že dělali rozboru teologické, filosofické, politické, ekonomické. Jaké by to bylo pokání bez toho. Ale nevyvazovali sebe z odpovědnosti, nesvalovali vinu jen na zkrachované politiky a generálmajory a generální prokuratory. Ti, kdo měli alibi, že nebyli pro Hitlera, se naproti tomu tvářili, že nenesou odpovědnost, že nic nevěděli nebo že jim spadly šupiny s očí.

A právě ti, kdo uměli učinit pokání, dovedli také přijmout nové hranice s Polskem a staré hranice s Čes-

koslovenskem a vedli k postoji pokání i ty nejhudší přestěhovalce a starali se o to, aby našli nový domov. Pozvedli hlas proti znovuvybrotování Německa a proti plánu, aby s atomovými zbraněmi spoludisponovali Němci. Byli a jsou dodnes pro pozitivní vztahy k východním sousedům. Napsali o tom pozoruhodné memorandum. A byli mezi prvními, kdo jeli ze západního Německa do Moskvy a kdo se setkali s křesťany v Leningradu, kteří na jejich vyznání vin volali: „Odpusťte i vy nám!“

To, co by tedy měli udělat křesťané u nás dneska, je pokání, vyznání spoluviny. Nikoliv nederencovaně či bez rozboru, ale podle míry odpovědnosti. Nikoliv podepsat prohlášení, že my jsme podle svých skromných možností bděli, ale že kdesi kdosi to zkazil. Nýbrž sestoupit na místo hříšníků a před Bohem a před světem vyznat svou spoluodpovědnost za všechno pokažení socialismu, zlohostejnění a zlodračení národa. A udělají to nejspíš právě křesťané, kteří nesli tíhu těch let, kteří všeljak pro víru trpěli. Budou muset vyznávat vinu nejen za své církve, které jako celek byly často ochotny pro svou záchranu přidat hlas i tam, kde měly mlčet, a které mistrně mlčely tam, kde měly mluvit, ale budou — a měl bych napsat budeme, bojím-li se už zase toho budu — vyznávat vinu i za všechny, za celý národ, za který křesťané nesou odpovědnost, ať chtějí nebo nechtějí.

Křesťané, kteří citlivě reagovali na dějinné skutečnosti a události, motivovali někdy svůj souhlas se socialismem jako projev pokání za dějinné období, v němž církve zklamaly v řešení sociální otázky. Toto pokání ovšem vyjadřovali zase ti, kdo se už po první světové válce, ve dvacátých a třicátých letech angažovali v Lize pro lidská práva, ve Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku, který měl takového křesťana za předsedu, v odboji zahraničím i domácím s vědomím, že po válce musí dojít k radikálním změnám. Spolu s nimi nemáme ovšem my mladší pro období deformací socialismu alibi. Věděli jsme o tom, co dnes mnohde šokuje, pokoušeli jsme se „v mezech zákona“ tomu individuálně bránit, ale nesli jsme tak na svém svědomí další tíhu vin. Věděli jsme, co se děje na venkově, jak se zachází s lidmi v žalářích, jak se inscenují procesy s katolíky i s komunisty, jak probíhá „dovršování kulturní revoluce“ na školách a ve světě umění, vědy a filosofie. Jak vypadá zatčení anebo pobyt v PTP často i z autopsy. Ze strachu a z komplexu falešné odpovědnosti jsme dělali nové kompromisy, nově jsme zklamávali lidi a zarmucovali vedení v nebesích, které si však — podle nejlepších pramenů — nedělá o pracovnících v terénu iluzi.

Tyto úvahy příměly skupinu křesťanů, aby sepsali 13. května 1964 vyznání, z něhož vyjímám: „Pod tlakem nároků Ježíše Krista však v událostech posledních let rozpoznáváme Boží výzvu k pokání a k vážnému hledání toho, co zůstáváme dlužni dnešnímu

člověku. Radikální poznání viny u čestných komunistů na omylech a hrubém zneužívání práva a moci při budování nové společnosti jest útokem na naše svědomí, protože ti, kdo se nehlásí k Ježíši Kristu, učinili to, co jsme měli činit sami. Soustředili jsme se na vnitřní život církve a chtěli jsme ji zachraňovat, protože jsme se neodvážili uplatnit společenské a politické důsledky evangelia. Pomjeli jsme bolestné projevy hlubokého narušení práva, lidských vztahů a společenských vztahů, důstojnosti člověka, pravdomluvnosti a občanské odpovědnosti v posledních šestnácti letech. — Přeslechli jsme nebo nevzali vážně významné důrazy biblické zvěsti, jako je zaměření evangelia na ponížení, osamělé, ukřivděné, ztroskotané, diskriminované a vězněné. Říkali jsme, že se nedá nic dělat, protože jsme byli fascinováni dějinnými událostmi, a nespolehli jsme se, že Pán církve uvádí svůj lid a celý svět do nových situací, vede je k novým úkolům a že je možno vybojovat víc, než lze předem odhadnout.“

Křesťan ví o síle poměrů a okolností, o křehkosti člověka, o pokušení chleba, moci a zázraku. Ví od malička o tom, že Kain dokáže zabít bratra z metafyzické ambicióznosti, Jidáš dovede prodat za třicet stříbrných svého nejlepšího přítele a učitele. Petr ze strachu před vyšetřováním, prozrazením a zatčením může zapřít a také zapřít. Ale poměry, okolnosti a moc pokušení nejsou výmluvou. Hřích byl překonán Kristem a ty už můžeš v jeho síle žít svobodně, dát se jím vyvolat z moci porušenosti a z podlidských sfér k životu otevřenému právě budoucnosti. Nemusíš, ba nesmíš čekat, až se poměry zlepší, ale ještě dnes můžeš začít svůj „pochod ke království Božím“, začít růst ve skutečného člověka, myslet více na druhé než na sebe, mít pochopení pro slabosti a hříchy druhých, přestat druhé rychle odsuzovat. A přitom hříchu nepodléhat. A také můžeš začít mluvit pravdu. A nebát se. Neboť učení o hříchu je „myšlenka plná optimismu“, jak řekl J.L. Hromádka v lednu 1926, když ve Filosofické jednotě kritizoval Masarykovo pojetí křesťanství a zvláště to, že Masaryk nezhodnotil pozitivně „teorii hříchu“.

Učení o hříchu a o obratu k lepší budoucnosti je skutečně myšlenka plná takového reálného optimismu, který ví, co je zlo, co je lidská slabost, ale věří, že se dá něco udělat i tam, kde jsou problémy nad lidskou sílu. Učení o hříchu je aktuální pro všechny lidi, pro všechny lidi u nás a právě dnes. Každý nese svou odpovědnost. Není osudu. Lidský život ani lidské dějiny nejsou scénářem, který by se po schválení na nejvyšších místech musel už přesně natočit.

LL č. 17, 20. června 1968

Slycháváme dnes ze všech stran, že Československo má ojedinělou šanci zkonstruovat a instalovat politický systém, jaký ještě světlo světa nespasil. Že jsme povolání či dokonce vyvoleni, že jsme naději všech pokrokových sil ve světě, že my teď — nebo pak již třeba také nikdo.

Nemylme se však alespoň v jednom: Jsme zároveň s naší revolucí tragicky osamoceni, jak to výstižně našemu novináři ve Francii řekl jeden tamní komunista.

Většina spojenců nám nerozumí, nebo přesněji — rozumět ani nechce. Pro nemalou část radikální levice na Západě jsme zrádci ideji socialismu (rozuměj maoinismu), revizionisté či při nejlepším bláhovci, kteří hodlají instalovat to, proti čemu oni dnes staví barikády. Etablovaná moc na Západě s našim vývojem spíše spekuluje, sledujíc v první řadě vlastní zájmy. Komunistické strany na Západě nám vesměs zajisté přeji, musí však interpretovat vývoj u nás také z hlediska vlastních, především volebních zájmů. V Rumunsku zatím programově srůstá stát se stranou, v Jugoslávii jsou praktičtější úvahy o instalování další politické strany zřejmě stále tabu... Do našich experimentů promítají dnes mnozí své zmaržené naděje a jsou to naděje tak nesouměřitelné, z jak nesouměřitelných zklamání vyrůstají. — Konečně ani my sami dost přesně nevíme, co se to u všechno děje, neboť jsme zatím nestačili analyzovat ani systém, který v těchto měsících snad opouštíme.

Také proto beru s rezervou nadnesené vize o naší epochální šanci instalovat dnes jakýsi zcela nový politický systém. Myšlím, že je nám zatím více zapotřebí rozebrat se v aktuální situaci, jakož i v historii posledních třidvaceti let, než naslouchat třeba radám jinak sympatického Rudího Dutschkeho, o nichž bude řeč dále. Ty dnes hraji do noty paradoxně spíše konzervativcům a silám programově kompromisnického „středu“.

Naše reálná naděje je jedině v rozvaze, s jakou spojíme ty nejosvědčenější politické mechanismy, které již kde ve světě fungují či fungovaly, s našimi demokratickými tradicemi, budeme-li přitom zároveň respektovat aktuální hodnotovou orientaci obou národů. To není výzva k trpné nápodobě. Budeme chtít a zítra nejspíše i muset hledat také nevyzkoušené modely. Pokud však jde o bezprostřední úkol instalace nového politického systému, pak chtít tu něco víc může dnes smysluplně znamenat jen chytit něco na víc: autonomní fungování politických stran, vystupujících ve volbách se samostatnými kandidátkami, a reálná svoboda slova — to jsou tedy zatím nenaplněná existenční minima československé demokracie.